

Azərbaycanda erkən nikahların qarşısının alınması üçün tövsiyələr, ən yaxşı təcrübələr və mexanizmlər

Tədqiqat Hesabatı

Gender üzrə ekspert və tədqiqatçı Təranə Cəfərova tərəfindən hazırlanmışdır

Azərbaycan, 2024

Bu hesabat Avropa İttifaqının maliyyələşdirdiyi və BMT-nin İnkişaf Proqramının həyata keçirdiyi “Azərbaycanda innovasiya əsaslı və dayanıqlı vətəndaş cəmiyyətinin inkişafı” layihəsinin dəstəyi ilə “Tərəqqi” Sosial Tədqiqatlar İB tərəfindən icra olunan “Ucqar ərazilərdə erkən nikahların başverməsinin qarşısının alınması üçün əlverişli mühit yaradılmasına dəstəyin artırılması” təşəbbüsü çərçivəsində hazırlanıb. Hesabatda erkən nikah hallarının qarşısının alınması üçün Azərbaycanın beynəlxalq, regional və milli öhdəliklərinin icmalı, ən yaxşı beynəlxalq təcrübənin xülasəsi və tövsiyələr əks olunub.

® “Tərəqqi” Sosial Tədqiqatlar İB

E-mail: jalal_amanov@yahoo.com

Tel: (+99450) 225 90 72

MÜNDƏRİCAT

GİRİŞ	4
Erkən nigah hallarının qarşısının alınması üçün Azərbaycanın beynəlxalq, regional və milli öhdəlikləri	5
TƏDQIQAT METODOLOGİYA	8
TAPINTILAR	8
NƏTİCƏ	10
TÖVSIYƏLƏR.....	10
Erkən nikahların qarşısını almaq üçün ən yaxşı beynəlxalq təcrübə və mexanizmlər	13

GİRİŞ

Uşaq nikahı və ya erkən nigah 18 yaşına çatmamış uşaq ilə yetkin və ya digər uşaq arasında hər hansı rəsmi nikah və ya qeyri-rəsmi birliyə aiddir. Uşaq nikahları bir çox ölkələri, mədəniyyətləri və dinləri əhatə edən global problemdir. Təxminən 650 milyon qadın və qız uşaq ilə evlənmişdir. Əgər səylərimizi sürətləndirməsək, 2030-cu ilə qədər daha 150 milyon qız uşaq yaşlarında əbədləşəcək.

Son on ildə bu zərərli təcrübənin davamlı azalmasına baxmayaraq, uşaq nikahları geniş yayılmağa davam edir və dünyada təxminən hər beş qızdan biri uşaq ilə evlənir. Bu gün çoxsaylı böhranlar, o cümlədən münafişə, iqlim dəyişikliyinə təsiri və COVID-19-un davam edən təsirləri bu insan hüquqları pozuntusunun aradan qaldırılması istiqamətində irəliləyişi təhlükə altında qoyur. Qlobal miqyasda oğlanlar arasında uşaq nikahlarının yayılması qızlar arasında nikahın yalnız altıda birini təşkil edir.¹ Əslində, problem inkişaf etməkdə olan dünyada gənclərin sayının artması ilə təhlükə yaradır.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Əhali Fondunun (UNFPA) proqnozuna görə, uşaq nikahlarının hazırkı səviyyəsi belə davam edərsə, hər il 14,2 milyon qız və ya hər gün 39 min qız çox gənc əbədləşəcək. Bundan başqa, 18 yaşına çatmamış əbədləşəcək 140 milyon qızın 50 milyonu 15 yaşından aşağı olacaq.²

Erkən nikah hallarının dinamikasında azalma qeydə alınsa da, onun tamamilə aradan qaldırılması hələ də mümkün olmamışdır. 2020-ci ildə 165 nəfər 18 yaşadək qızın nikahı icra hakimiyyətləri tərəfindən qeydə alınmışdır. 2020-ci ildə 18 yaşadək analar tərəfindən doğulan uşaqların sayı 1917 nəfər təşkil etmişdir. 2019-cu ildə bu rəqəm 2320 olmuşdur.³ 18 yaşadək analar tərəfindən doğulanların sayında illər üzrə azalma müşahidə edilir. Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 176-1-ci maddəsində qadını nikaha daxil olmağa məcbur etməyə görə cinayət

---

¹ UNİCEF, Child Marriage <https://www.unicef.org/press-releases/115-million-boys-and-men-around-world-married-children-unicef>

² Child Marriages <https://www.unwomen.org/en/news/stories/2013/3/child-marriages-39000-every-day-more-than-140-million-girls-will-marry-between-2011-and-2020#:~:text=Between%202011%20and%202020%2C%20more%20than%20140%20million,annually%20or%2039%2C000%20daily%20will%20marry%20too%20young.>

³ Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin 2020-ci il üzrə M Ə L U M A T I [Gender hesabat 2020.pdf \(scfwca.gov.az\)](#)

məsuliyyətinin müəyyən edilməsinə baxmayaraq, 2020-ci ildə qadını nikaha daxil olmağa məcbur etmə ilə bağlı cəmi bir cinayət qeydə alınmışdır (yetkinlik yaşına çatmayan şəxslərə qarşı belə fakt qeydə alınmamışdır). Bərabərlik hüququnu pozma və erkən nikahla bağlı isə cinayət hadisəsi qeydə alınmamışdır. Azərbaycan Respublikası Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin 2020-ci il üzrə məlumatına əsasən, respublikanın iqtisadi rayonları üzrə 2020-ci ildə 18 yaşadək analar tərəfindən doğulan uşaqların sayı ən çox Aran iqtisadi rayonu üzrə 698 nəfər, Gəncə-Qazax iqtisadi rayonu üzrə 325 nəfər, Lənkəran iqtisadi rayonu üzrə 306 nəfər və Dağlıq-Şirvan iqtisadi rayonu üzrə 109 nəfər qeydə alınmışdır. Ən az göstərici isə Kəlbəcər–Laçın iqtisadi rayonu üzrə 40 nəfər qeydə alınmışdır.⁴

Azərbaycanda 2022-ci ildə 18 yaşadək analar tərəfindən doğulan uşaqların sayı 2011 nəfər olub . 2022-ci ildə bu rəqəm 2021-ci illə müqayisədə 361 nəfər artıb. Ən yüksək göstəricilər Qazax-Tovuz (280 nəfər), Mərkəzi Aran (245 nəfər) və Qarabağ (240 nəfər) iqtisadi rayonları üzrə qeydə alınıb⁵.

2023-cü il ərzində Komitə tərəfindən erkən nikah hadisəsi ilə bağlı 29 fakt üzrə monitoring-ailə səfərləri təşkil edilib, 25 erkən nikah halının qarşısı alınıb.

Bu tədqiqatı həyata keçirməkdə məqsəd erkən uşaq nikahlarının qarşısının alınması məqsədilə müxtəlif maraqlı tərəflərlə məsləhət məşvərət aparmaqla erkən nikahlara səbəb olan əsas amilləri müəyyən etmək, onların qarşısının alınması yollarını və qabaqcıl dünya təcrübə və mexanizmlərini lazımi tədbirlərin görülməsi üçün müvafiq qərarverici orqanlara və dövlət siyasətini formalaşdıranlara təqdim etməkdir. Tədqiqat çərçivəsində müvafiq qanunvericilik aktları, statistik məlumatlar, tədqiqat hesabatları nəzərdən keçirilmiş, həmçinin hədəf layihə icmalarında müxtəlik maraqlı tərəflərlər və gənclərlə qrup müzakirələri və müsahibələr aparılıb.

Erkən nigah hallarının qarşısının alınması üçün Azərbaycanın beynəlxalq, regional və milli öhdəlikləri

BMT-nin Dayanıqlı İnkişaf Məqsədləri 2030-cu ilə qədər uşaq nikahlarına son qoymaq üçün global fəaliyyətə çağırır. Dünyadakı hökumətlər Dayanıqlı İnkişaf Məqsədləri (SDG) vasitəsilə

---

⁴ Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin 2020-ci il üzrə Məlumatı [Gender hesabat 2020.pdf \(scfwca.gov.az\)](#)

⁵ <https://konkret.az/18-yasadek-analar-terefinden-dogulan-usaqlarin-sayi-aciqlandi/>

2030-cu ilə qədər uşaq nikahlarına son qoymağı öhdələrinə götürüblər. 2015-ci ildə BMT-yə üzv dövlətlər Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərini (SDG) qəbul etmək üçün bir araya gəldilər: 2030-cu ilə qədər qlobal inkişaf prioritetlərini müəyyən edən 17 məqsəd toplusu. Bunlar yoxsulluğa son qoymaq, planeti qorumaq və bütün insanların insan hüquqlarının həyata keçirilməsi əsasında sülh və firavanlıqdan istifadə etməsini təmin etmək üçün universal fəaliyyət çağırışıdır. 193 ölkə DİM-lər çərçivəsində 2030-cu ilə qədər uşaq nikahlarına son qoymağa razılaşıb. SDG 5 hər yerdə qadın və qızlara qarşı zorakılığın bütün formalarını, o cümlədən insan alveri, cinsi və digər istismar növlərini aradan qaldırmağı, uşaq, erkən və məcburi nikahları aradan qaldırmağı, cinsi və reproduktiv sağlamlıqdan hamının istifadəsini təmin etməyi, ödənişsiz qayğının tanınması və qiymətləndirilməsini və ev işi, ev təsərrüfatı və ailə daxilində ortaq məsuliyyəti təşviq edir. **Hədəf 5.3** 2030-cu ilə qədər “uşaq, erkən və məcburi nikah və qadın sünneti kimi bütün zərərli təcrübələri aradan qaldırmaq” məqsədi daşıyır.

Azərbaycan Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərinin 5.3-cü hədəfinə uyğun olaraq 2030-cu ilə qədər uşaq, erkən və məcburi nikahları aradan qaldırmağı öhdəsinə götürüb. Qanunvericiliyə görə həm oğlan, həm də qızlar üçün nikah yaşı 18-dir. “Azərbaycan Respublikasının Ailə Məcəlləsində dəyişikliklər edilməsi haqqında” 2011-ci il 15 noyabr tarixli 255-IVQD nömrəli Qanuna əsasən qadınlar üçün minimum nikah yaşı kişilərin yaşı ilə bərabər 1 il artırılaraq 18 yaş müəyyən edilib. Azərbaycan Respublikası Ailə Məcəlləsinin 10-cu maddəsinə əsasən, Azərbaycan Respublikasında nikah yaşı 18-dir. Məcəllənin 1.5-ci maddəsinə əsasən dini nikahın (dini nikahın) hüquqi əhəmiyyəti yoxdur. Məcəllənin 10.2-ci maddəsinə əsasən, üzrlü səbəblər olduqda, nikaha daxil olmaq istəyən şəxslərin və yetkinlik yaşına çatmayanın yaşadığı ərazinin yerli icra hakimiyyəti orqanı onların xahişi ilə nikah yaşını 1 ildən çox olmayaraq azaldılmasına icazə verə bilər. Cinayət Məcəlləsinin (CM) 176-1.1-ci maddəsinə qadını nikaha daxil olmağa məcbur etmə, 176-1.2-ci maddəsinə isə nikah yaşına çatmayan qadını nikaha daxil olmağa məcbur etmə daxildir və sanksiya tətbiq edilir. Yetkinlik yaşına çatmayanı məcbur etmə 4 ilədək azadlıqdan məhrum etmə və ya 3000 manatdan 4000 manatadək cərimə və ya 4 ilədək azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzası ilə nəticələnmə bilər.

Bundan əlavə, Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin 2020-ci il 23 iyun tarixli 213 nömrəli Qərarı ilə “Gənclər arasında ailənin və nikahın əhəmiyyəti, onun qorunması və möhkəmləndirilməsi məqsədilə erkən nikahın və qohumlar arasında nikahın mənfi nəticələrinə dair

maarifləndirmə Qaydası” təsdiq edilmiş və 13 sayda dövlət qurumları erkən nigah hallarının qarşısını almaq üçün öz profilaktik məlumatlandırıcı fəaliyyətlərini bu Qaydada müəyyən edilmiş vəzifələrinə uyğun olaraq həyata keçirir.

2017-ci il Yüksək Səviyyəli Siyasi Forumda Könüllü Milli İcmal zamanı hökumət Ailə Məcəlləsinə dəyişiklik edildiyini və qızlar üçün nikahın minimum yaşının 18-ə qaldırıldığını bildirib. 2019-cu il Yüksək Səviyyəli Siyasi Forumda Könüllü Milli İcmal zamanı, hökumət bəyan edib ki, bu düzəliş nəticəsində uşaq nikahlarının sayı 2011-ci ildəki 4392-dən 2017-ci ildə 2421-ə düşüb. 2021-ci il Könüllü Milli İcmalda Azərbaycan qeyd edib ki, hökumət “2021-2025-ci illər Gender Bərabərliyi üzrə Milli Fəaliyyət Planını həyata keçirib.

Azərbaycan İnsan Hüquqları Şurasının 2017-ci il qətnaməsinin həmmüəllifi kimi uşaq, erkən və məcburi nikahların humanitar kontekstdə həll edilməsinin zəruriliyini qəbul edib.

Azərbaycan 1992-ci ildə nikah üçün minimum yaş həddi 18 olan Uşaq Hüquqları Konvensiyasına, 1995-ci ildə isə Qadınlara Qarşı Ayrı-seçkiliyin Bütün Formalarının Ləğv edilməsi haqqında Konvensiyaya (CEDAW) qoşulub.

2018-ci ilin Universal Dövrü İcmalı zamanı Qadınlara Qarşı Zorakılıq üzrə Xüsusi Məruzəçi kənd rayonlarında və məcburi köçkünlər arasında uşaq nikahlarının geniş yayılması, eləcə də böyük ailələr arasında qeydə alınmamış dini nikahların və məcburi nikahların tətbiqindən narahatlığını ifadə edib. Azərbaycan uşaq nikahlarının aradan qaldırılması üçün davamlı səylərin davam etdirilməsi və gücləndirilməsi ilə bağlı tövsiyələri dəstəkləmişdir.

TƏDQIQAT METODOLOGİYASI

Tədqiqat metodologiyası kimi daha çox keyfiyyət tədqiqat alətlərindən istifadə olunmuşdur. Erkən nikaha təsir edən əsas amillər və erkin nigah hallarının qarşısının alınmasında təkliflər və qabaqcıl təcrübələr və mexanizmlər barəsində məlumatları toplamaq və təhlil etmək üçün qarışıq metod yanaşmasından – masaüstü tədqiqat, ekspertlərlə müsahibə və layihənin hədəf rayonlarında əlaqəli nümayəndələr, yeniyetmələr, valideynlər və icma liderləri ilə fokus qrup müzakirələri (FGDs) aparılmışdır. Lazımı məlumatların toplanması üçün hədəf rayonlarda məsələ ilə əlaqəli dövlət və qeyri dövlət qurumlarının nümayəndələrinin, eləcə də gənclər və valideynlərin iştirakı ilə 6 fokus-qrup müzakirələri keçirilib (FGDs) və gender ekspertləri və hədəf ərazilərdəki müvafiq qurumlarının əməkdaşları ilə 6 müsahibə aparılıb. Bundan əlavə, erkən nigahla bağlı statistik məlumat mənbələri, tədqiqat hesabatları, qanunvericilik aktları, erkən nigaha təsir edən faktorları həll etmək üçün beynəlxalq qabaqcıl təcrübə və mexanizmlər və sairə hesabat və sənədlər nəzərdən keçirilmişdir.

TAPINTILAR

Müvafiq dövlət və qeyri dövlət təşkilatları tərəfindən aparılan tədbirlərə və sərtləşdirilmiş qanun və prosedur qaydalara baxmayaraq, erkən nigah hallarının artan dinamikası müşahidə olunur. Erkən nikah öz-özlüyündə bir neçə problemi əks etdirir. Bunların sırasında ölkənin inkişaf səviyyəsi, onun sosial-iqtisadi vəziyyəti, təhsili, insan hüquqlarının inkişafı, genderlə bağlı qanun və milli fəaliyyət planlarının həyata keçirilməsi mexanizmlərinin effektivliyi, savadsızlıq, ənənəçilik, patriarxat, erkən nigah hallarına qarşı qanunların sərtliyi və s. amillər durur. Bu kimi amillər qadınların statusunu, imkanlarını və seçimlərini sarsıdır və erkən nikahın dayanmadan davam etməsini təmin edir. Tədqiqat çərçivəsində aparılan masaüstü tədqiqat və müxtəlif tərəflərlə aparılan fokus qrup müzakirəsi və müsahibələrin nəticəsində müəyyən olunan erkən nigaha təkan verən əsas amillər bunlardı: ailələrin sosial iqtisadi vəziyyətinin aşağı olması, ailənin maddi vəziyyəti, ümitsizlik atmosferi yaradan kasıbçılıq, evliliyin övladına xoşbəxt həyat gətirəcəyi fikri.

Bu praktika kəndlərdə və aztəminatlı ailələr arasında daha geniş yayılmışdır. Eləcə də erkən nigaha təhrik olunan qız övladlarının səhhəti və inkişafında yaranacaq fəsadlara qarşı valideynlərin laqeydliyi və göz yummaları, qız övladlarını tez ərə verməklə ailə və ya öz adlarına gələ biləcək

xoşagəlməz söz söhbətdən sığortalanmaq, valideynlərin qızlarını cinsi təcavüz və zorakılıqdan qoruması düşüncəsi və eləcə də qızlar üçün iqtisadi və sosial imkanların olmaması, kənd qızlarının işlə təmin olunmalarındakı çətinliklər və çarəsizlik kimi əsas amillər daha çox səsləndirilən fikirlərdir.

Bundan əlavə, valideynlərin erkən nikah halların məişət zorakılığına gətirib çıxardığı faktından ya məlumatlı olmamaları, ya da etinasız olmaları kimi davranış problemini də ortaya çıxarır.

Eləcə də, dini kəbinlə ailə qurmuş qızlar sonralar ayırıldıqları təqdirdə hüquqi cəhətdən bir çox imtiyazlardan eləcə də mülkiyyət hüququndan məhrum olmaları kimi məsələlərə valideynlərin əksər hallarda ciddi qəbul etməmələri kimi faktları da meydana çıxarır.

Müzakirələrdə iştirak edən valideyn və digər maraqlı tərəflərin arasında erkən nigahın fəsadları haqda məlumatlılıq səviyyəsi ümumiyyətlə, çox aşağıdır. Məsələn, erkən nikaha cəlb olunan qızların daha sonra müdafiəsiz insanlara çevrilmələri, bir neçə uşaqlarla küçədə qalmaları, ucuz işçi qüvvəsinə, insan alverinə və narkokuryerə çevrilmələri kimi faktlar haqda yerlərdə xüsusən əyalət və kəndlərdə az məlumat var.

“Təmiz Dünya” Qadınlara Yardım İctimai Birliyinin sədri Mehriban Zeynalovanın mediayaya verdiyi müsahibəyə əsasən, Azərbaycanda insan alveri qurbanına çevrilənlərin 70 faizi erkən nikaha cəlb olunan qızlardır. Təmiz Dünya tərəfindən aparılmış onlayn sorğunun nəticələrinə əsasən erkən nigaha səbəb olan əsas amillər təhsilsizlik, maddi vəziyyət və mühafizəkar ailə modelidir ki, tədqiqat iştirakçıları tərəfindən iddia edilə dini faktor və social şəbəkələrin təsiri kimi amillərin doğru olmadığını söyləməyə əsas verir.⁶

Qızların təhsildən yayındırılaraq erkən yaşda ərə verilməsi bu gün Azərbaycanın bir sıra regionlarının acı reallığına çevrilib. Aran, Muğan bölgəsində, hətta Bakı kəndlərində erkən nikahlar, qızların məktəbə buraxılmaması hallarına tez tez rast gəlinir. Təəssüf ki hələ də valideynlərin bir hissəsi qız övladlarının təhsil almasında maraqlı deyillər və onları ərə verməklə bu məsuliyyətdən yayınmağı üstün tuturlar. Dövlət İmtahan Mərkəzinin (DİM) Direktorlar Şurasının sədri Məleykə Abbaszadə mediaya açıqlamasında bildirib ki, bəzi ucqar rayonlarda qızlar təhsil alma hüququndan məhrum edilir: "DİM tərəfindən uzun illərdir ki, qızlarla oğlanların bilik səviyyələri, təhsil almaq imkanları təhlil edilir. Aparılan təhlillər göstərir ki, ibtidai siniflərdə

---

⁶ Erkən nikah insan alveridir mi? - Azərbaycanda ilk onlayn tədqiqat <https://avropa.info/post/401522>

qızlarla oğlanların təhsil alma səviyyəsi bərabərlik təşkil edir. Ancaq 9-10-cu siniflərdə bu bərabərlik 50, 11-ci sinifdə isə 80, hətta 90 faizədək azalır. Bu gün region məktəblərində qızların təhsildən yayınması faktları mövcuddur. Xüsusən də cənub rayonlarında bu faktlara daha çox rast gəlinir. Cənub rayonlarında ali məktəblərə sənəd verən abituriyentlərin cəmi 10 faizini qızlar təşkil edir.⁷

NƏTİCƏ

Erkən nikah Azərbaycanın ailə genefonduna təsiri baxımından aktual problem kimi qalmaqdadır. Bunun qarşısını almaq üçün ilk növbədə rayon və kənd yerlərində, xüsusən məktəblərdə ciddi maarifləndirmə işləri aparılmalıdır. Maarifləndirmə işləri yalnız uşaqlar və şagirdlər arasında deyil, eyni zamanda müəllimlər, din xadimləri, icmanın nüfuzlu adamları və valideynləri (xüsusilə ataları) cəlb etməli, bu haqda insanlara erkən nigahın fəsadları haqda dolğun məlumatlar çatdırılmalıdır. İnsanlar hərtərəfli məlumat aldığı zaman övladını erkən nikaha məcbur etməyin hansı nəticələr verə biləcəyini anlayacaqlar. Bunula yanaşı, belə halların baş verməməsi üçün müvafiq qanunlar sərtləşdirilməli və gənc qızların təhsildən yayındırılaraq məcburi ərə verilməsinə yol verən şəxslər – istər valideynlər, istərsə də kəbin kəsən din xadimləri və digər rəsmi şəxslər cinayət məsuliyyətinə cəlb olunmalıdırlar ki, özlərində hüquqi məsuliyyət hiss etsinlər və buna yol verməsinlər.

Həmçinin vətəndaş məsuliyyəti artırılmalı, erkən nikaha daxil olaraq zorakılığa məruz qalmış qızlara sosial-psixoloji reabilitasiya yardımı göstərilməli, erkən nikahın acı nəticələri və məişət zorakılığı haqqında məktəblərdə mütəmadi təlimlər keçirilməli və maarifləndirici materiallar hazırlanmalıdır. Bundan əlavə, erkən nigahın baş verməsi ehtimalı yüksək olan həssas ailələr müəyyən olunub ailələrə iqtisadi dəstək və stimullaşdırıcı maddi və qeyri maddi imkanlarla təmin olunmalıdır.

TÖVSIYƏLLƏR

Erkən nigah hallarının qarşısını almaq və bu hallara təsir edən amilləri həll etmək üçün tədqiqat nəticəsində müəyyən olunmuş əsas təkliflər bunlardan ibarətdir:

---

⁷ Erkən nikaha yox deyək
<https://avrasiya.net/sosial/71181-erkn-nikaha-yox-deyk.html>

- **Uşaq Evliliyinin milli və yerli səviyyələrdə siyasi gündəmdə yüksək səviyyədə qalmasını təmin etmək;**
- Erkən nikah və onun yarada biləcəyi problemlərlə bağlı cəmiyyətdə xüsusən erkən nigahın daha çox baş verdiyi Aran rayonlarında **mütəmadi maarifləndirmə işlərinin aparılması;** Uşaq nikahı, təhsilin önəmi, hüquqlar, reproduktiv sağlamlıq və digər mövzular haqqında mesajları çatdırmaq üçün müxtəlif platformalardan istifadə etməklə məlumatlandırıcı və maarifləndirici kampaniyaların təşkil olunması. Bundan əlavə, qızlara davamlı məlumat və dəstək vermək üçün gənc liderlərə, böyüklərə, müəllimlərə mentorluq və həmyaşid qrupları üzrə təlimlərin təşkil olunması.
- **Qızların məlumat, bacarıq və dəstək şəbəkələri ilə gücləndirilməsi;** Qızlara sağlamlıq, qidalanma, pul, maliyyə, hüquqi maarifləndirmə, ünsiyyət, danışıqlar, qərar qəbul etmə və digər müvafiq mövzularda həyat bacarıqları və gəlir gətirici fəaliyyətlərlə təchiz etmək üçün peşə və dolanışıq bacarıqları təlimləri ilə təmin olunması.
- **Qızlar üçün formal təhsilin əlçatanlığının artırılması;** Tədqiqatlar göstərir ki, qızların təhsili gecikmiş nikahla sıx bağlıdır. Orta təhsilli qızların təhsili az olan və ya olmayan qızlarla müqayisədə uşaq ikən ərə getmək ehtimalı altı dəfəyə qədər azdır.⁸ Bütün bu səbəblərə görə, formal təhsil, xüsusən də ümumi təhsilə doğru mövcud tendensiya və orta təhsilə artan diqqət nəzərə alınmaqla, uşaq nikahlarının qarşısını almaq üçün ən güclü siyasət müdaxilələrindən biri olmalıdır. Bunun üçün mümkün müdaxilələr bunlardan ibarətdir: qızların məktəbə qəbul və ya yenidən qeydiyyatına alınması üçün hazırlanması, təlimləndirilməsi və dəstəklənməsi; həyat bacarıqları, cinsi və reproduktiv sağlamlıq, HIV/QİÇS və gender həssaslığı kimi mövzularda şagirdlərə məlumatların çatdırılması üçün məktəb kurikulumunun təkmilləşdirilməsi və müəllimlərin hazırlanması; və qızların məktəbə yazılması və qalması üçün stimül kimi nağd pul, təqaüdlər, ödənişli subsidiyalar, uniformalar və ləvazimatlarla təmin olunması.
- **Validənlərin və icma üzvlərinin səfərbər edilib maarifləndirilməsi;** Yerlərdə icma və valideyn dəstəyinə nail olmaq üçün valideynlər, icma və dini liderlərlə təkbətək görüşlərin keçirilməsi və uşaq nikahının nəticələri və ona alternativlər haqqında qrup və icma təhsil sessiyalarının keçirilməsi. Həmçinin, nüfuzlu liderlərin, ailə başçıların və icma

⁸ UNICEF. (2007)a. Progress for Children: A World Fit for Children Statistical Review. 6, 45. New York: UNICEF

üzlörünün ictimai bəyanatları və müraciətləri icma arasında maarifləndirmənin daha effektiv etmiş olar.

- **Qızlar və onların ailələri üçün xüsusən iqtisadi cəhətdən həssas ailələr üçün iqtisadi dəstək və stimullaşdırıcı imkanların təklif edilməsi;** Yoxsulluq və qızlar və gənc qadınlar üçün əlverişli gəlir gətirən imkanların olmaması uşaq nikahlarının yüksək səviyyəsini şərtləndirən mühüm amillərdir. Getdikcə daha çox proqramlar qız uşaqlarını erkən yaşda ərə vermək ehtimalı yüksək olan həssas ailələr üçün iqtisadi motivasiyanı həll etməyə başlayıb. Bəzi proqramlar əsasən erkən nikah riski altında olan qızların valideynləri ilə işləyərək iqtisadi amilləri həll etməyə çalışır. Ailələrə və ya qızlara nağd və nağdsız stimullar, subsidiyalar, kreditlər və təqaüdlər verilməsi və yeniyetmə qızların gəlir əldə etməsini dəstəkləmək üçün mikromaliyyə və müvafiq təlimlərlə təmin olunması.
- **Mümkün hüquqi və siyasi çərçivənin təşviq edilməsi;** Yeni siyasətlər və mövcud qanunların/siyasətlərin tətbiqi üçün icma üzvləri və hökumət rəsmiləri arasında təbliğatın aparılması. Bu qruplar arasında uşaq nikahlarının mənfi nəticələri barədə məlumatlılığın artırılması. Eləcə də, həm qadınlar, həm də kişilər üçün qanuni minimum nikah yaşının 18 olması ilə bağlı bütün istisnaları aradan qaldırmaq üçün Ailə Məcəlləsinin nəzərdən keçirilməsi. Xüsusilə kənd yerlərində uşaq və məcburi nikahlarla mübarizə aparmaq, o cümlədən bu zərərli təcrübənin əsas səbəblərini aradan qaldırmaq, məlumat verməyi təşviq etmək, iştirakçı ailə üzvlərini, dini və icma liderlərini və ya hüquq-mühafizə orqanlarının əməkdaşlarını cəzalandırmaq yolu ilə söylərini davam etdirmək; və belə halların aşkarlanması mexanizmlərinin yaradılması

Erkən nikahların qarşısını almaq üçün ən yaxşı beynəlxalq təcrübə və mexanizmlər

Müxtəlif ölkələrin hökumətləri tərəfindən qanunların icrası və əhalinin erkən nikahlar haqqında məlumatlılığının artırılması və risk altında olan ailələrə maliyyə və qeyri-maddi dəstək və təşviqlər göstərməklə onun baş verməsinin qarşısını almaq üçün milli və yerli səviyyədə mexanizmlər yaratmaq üçün səylər göstərilmişdir.

Məsələn, Maldiv adalarında hökumət uşaq nikahlarının və uşaqlara qarşı zorakılığın aradan qaldırılması istiqamətində işləmək üçün Uşaq Məhkəmələri və Uşaq Hüquqları üzrə Bölmələr (URC) yaratmışdır.

Yaxud Banqladeşdə Gram Sarkars (kənd hökumət orqanları) uşaq nikahları ilə mübarizə məsuliyyətini öz üzərinə götürüb⁹.

Hindistanın Bihar ştatı bir sıra təşəbbüslərdə, siyasətlərdə və qaydalarda qızların narahatlığını əsas götürməklə uşaq nikahı probleminin həllinə hərtərəfli yanaşma nümayiş etdirib. Məsələn, hökumət bir neçə qayda (Kanya Vivah Yojana və Mukhyamantri Kanya Suraksha Yojana) tətbiq edib ki, onlar yalnız maddi həvəsləndirmə yolu ilə qızların qanuni yaşını tamamladıqdan sonra evlənməyə təşviq edir. Bu qaydalara əsasən, hökumət 18 yaşına çatana qədər subay qalan qızlara maliyyə müavintəi verir. Digərləri qızların təhsilini və onların məktəblərdə saxlanması səylərini ailələrə maliyyə dəstəyi proqramları vasitəsilə dəstəkləyir.¹⁰

Hindistanın Bihar ştatı bir sıra təşəbbüslərdə, siyasətlərdə və qaydalarda qızların narahatlığını əsas götürməklə uşaq nikahı probleminin həllinə hərtərəfli yanaşma nümayiş etdirib. Məsələn, hökumət bir neçə qayda (Kanya Vivah Yojana və Mukhyamantri Kanya Suraksha Yojana) tətbiq edib ki, onlar yalnız maddi həvəsləndirmə yolu ilə qızların qanuni yaşını tamamladıqdan sonra evlənməyə təşviq edir. Bu qaydalara əsasən, hökumət 18 yaşına çatana qədər subay qalan qızlara maliyyə müavintəi verir. Digərləri qızların təhsilini və onların məktəblərdə saxlanması səylərini ailələrə maliyyə dəstəyi proqramları vasitəsilə dəstəkləyir.¹¹

Təqaüdün qızların məktəbdə təhsilini davam etdirməsi üçün effektiv vasitə ola biləcəyinə dair artan sübutlar var, xüsusən təqaüdün miqdarı məktəbə davamiyyətdən asılı olduqda bu daha çox nəticə verir. Pəncab hökumətinin 2004-cü ildə başlatdığı qızların təhsili üçün müavinət verilməsi (CCT)

⁹ SAIEVAC, "Child Marriage in South Asia: realities, responses, and the way forward", 2013

¹⁰ International Center for Research on women, "Knot ready: Lessons from India on Delaying Marriage for Girls", 2008

¹¹ Musaddiq, T., Said, F., 2023, "Educate the girls: Long run effects of secondary school for girls in Pakistan", World Development, 161:C

proqramının tədqiqi göstərdi ki, proqramla əhatə olunma qızların hər il orta məktəbi bitirmə ehtimalını 1,9% artırır və erkən nikah ehtimalını 3,5% azaldır

Əhəmiyyətli bir nümunə Hindistanda Haryana əyalət hökumətinin Apni Beti Apna Dhan proqramıdır ki, bu proqram qızlara və onların ailələrinə qızların 18 yaşına qədər subay qalması şərti ilə müavinət verir.¹²

1994-cü ildə Banqladeş Hökuməti Asiya İnkişaf Bankının (AİB) və digər inkişaf tərəfdaşlarının dəstəyi ilə kənd yerlərində qadınların orta məktəbə qəbulunu və bitirməsini artırmaq, eləcə də təhsildən yayınmaqdan çəkəndirmək üçün Qadınlara Orta Təhsil üçün Təqaüd Proqramını (FSSAP) təqdim etdi. FSSAP¹³ kənd yerlərində akademik nailiyyətlər əldə edən (sınıf səviyyəsi testlərində 45%, davamiyyət 75% göstəriciləri olan) və orta məktəbi bitirmədən əvvəl evlənməyən qadın orta məktəb şagirdləri üçün Banqladeşin ilk təqaüd və təhsil subsidiya proqramıdır. İştirakçı məktəblərin bu meyarlara cavab verən bütün tələbələri qiymətə əsaslanan və birbaşa bank hesablarına yatırılan təqaüd digər imtiyazlar alacaqlar.

Misirdə Save the Children proqramı İşraq məktəbdənkənar, 10-15 yaşlı kənd yeniyetmə qızları üçün inteqrasiya olunmuş savad, həyat bacarıqları və idman paketi vasitəsilə təhsil, sağlamlıq və sosial imkanları yaxşılaşdırmağa çalışır. Proqram həmçinin qızların təhsilinin qiymətləndirildiyi və imperativ kimi tanındığı sosial dəyişikliklər üçün əlverişli mühitin yaradılmasına kömək etmək üçün valideynlər, icma liderləri və oğlanlarla maarifləndirmə görüşlərini də əhatə edir.

2001-ci ildə UNICEF Banqladeşin kənd yerlərində dolanışıq imkanlarının yaxşılaşmasının qızlar üçün erkən nikahı və digər mənfi nəticələri yaxşılaşdırma biləcəyini yoxlamaq üçün pilot müdaxiləyə başladı. Kişori Abhican (“Yeniyetmə qızların macərəsi”) məktəbdən yayınma hallarını azaltmaq, qızların müstəqil iqtisadi fəallığını artırmaq və qızların ərə getmə yaşını yüksəltmək məqsədi daşıyırdı. Həyat bacarıqları təlimi özünə hörmət və liderlik bacarıqlarının artırılması və gender rolları və ayrı-seçkilik, sağlamlıq və qidalanma, qanunvericilik və hüquqlar, xüsusilə erkən nikah, qızların və qadınların hüquqları ilə bağlı təhsilin təmin edilməsindən ibarət idi. Yaşayış vasitələri ilə bağlı təlimə peşə bacarıqları daxildir. Üç il ərzində 14 kənd rayonunda həyata layihə UNICEF, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Əhali Fondunun (UNFPA), Banqladeş İnkişaf Araşdırmaları İnstitutunun (BIDS), Banqladeş Kənd İnkişaf Komitəsinin (BRAC) və Elmdə Kütləvi Təhsil Mərkəzin(CMES) birgə səyi idi. üçün. Proqram hər yaşda iştirak edən qızlar üçün özünüməşğulluq və qismən məşğulluq imkanlarını əhəmiyyətli dərəcədə artırdı.

2016-2020-ci illər arasında Hindistan, Mali, Malavi və Nigerdə “Gəлиндən daha böyük” Alyansının həyata keçirilən “Evlilik: Uşaq Oyunu Yoxdur” (MNCP) proqramında erkən nikahlarda ən böyük azalma Hindistanda müşahidə olunub – burada erkən nikahlar 69% azalıb.

¹² Sinha, N. & Yoong, J. (2009). Long-Term Financial Incentives and Investment in Daughters: Evidence from Conditional Cash Transfers in North India (Rep. No. 4860). The World Bank: Poverty Reduction and Economic Management Network, Gender and Development Group.

¹³ Maximizing the Female Education Subsidy [Maximizing the Female Education Subsidy Program in Bangladesh | Development Asia](#)

Bunun səbəbi qismən proqramın qızların məktəbə davamiyyətinin artırılması və saxlanması əldə etdiyi uğurdur. MNCP yanaşmasına bir çox səviyyə və sektorlar üzrə icma əsaslı müdaxilələr paketi daxildir. Proqram qızların səlahiyyətlərini genişləndirməyə, erkən nikahının riskləri haqqında məlumatlılığı artırmağa, qızların cinsi və reproduktiv sağlamlıq və hüquq xidmətlərinə çıxışını yaxşılaşdırmağa və qızların təhsili, məşğulluğunun artırılmasına yönədir.

Banqladəşdə Yeniyetmələr üçün Məşğulluq və Dolanışiq (ELA) ¹⁴ proqramı yeniyetmə qızlara həm kredit, həm də banklarda əmanət xidmətləri təklif edir. Yeniyetmə qızların erkən nikah və arzuolunmaz hamiləlik kimi həyat tərzini səciyyələndirən ənənəvi həyat tərzini dəyişməyə kömək etmək üçün proqram yeniyetmə qızlara maliyyə dəstəyi verilməsini nəzərdə tutur.

---

¹⁴ Youth-Inclusive Financial Services Linkage [Microsoft Word - BRAC_CaseStudyNo 5_September2009.docx \(marketlinks.org\)](#)